

Utan kontakter med ett lands fackliga organisationer är det svårt att förstå vad som sker i arbetslivet. Fackliga företrädare ger ett annat perspektiv än företag och myndigheter – ett underifrånperspektiv. För att effektivt kunna arbeta med fattigdomsbekämpning i ett land är det avgörande att låta bägge parterna på arbetsmarknaden komma till tals. I denna skrift från LO-TCO Biståndsnämnd ges en kortfattad beskrivning av den fackliga rörelsen i Östeuropa och Centralasien och konkreta tips för kontakter med fackföreningar i olika länder.

Fackföreningsrörelsen Östeuropa och Centralasien

LO-TCO Biståndsnämnd
Upplandsgatan 3
SE-111 23 Stockholm
www.lotcobistand.org

Därför behövs kontakter med fackföreningsrörelsen

■ Både FN-stadgan och ILO:s kärnkonventioner slår fast rätten att bilda och tillhöra fackföreningar. Trots detta kränks de fackliga rättigheterna dagligen. Den respekt för fackligt arbete som vi är vana vid i Sverige gäller inte alls i många av världens länder. Detta skadar inte bara människors möjligheter att göra sin röst hörd, utan också samhället att utvecklas.

Totalt sett har den globala fackföreningsrörelsen tappat medlemmar under det senaste decenniet. Men medlemsraset har framför allt skett i Europa och Nordamerika, i utvecklingsländerna har den fackliga medlemsutvecklingen varit bättre.

I flera fattiga länder har facket behållit sin styrka och i ett antal länder har facket till och med gått framåt. Detta innebär sammantaget att den globala fackföreningsrörelsen förskjutits, en allt större andel av medlemmarna lever i fattiga länder.

För miljontals människor i dessa länder är facklig verksamhet den enda vägen

till inflytande över sin egen livssituation. Facklig organisering nationellt skapar också en möjlighet till internationell facklig samverkan och dialog om arbetsvillkoren i världen. Räknat i antalet individuella medlemmar är facket världens största globala folkrörelse.

Utan kontakter med ett lands fackliga organisationer är det svårt att förstå vad som sker i arbetslivet. Fackliga företrädare

ger ett annat perspektiv än företag och myndigheter. Ett underifrånperspektiv.

För att det ska vara möjligt att effektivt bekämpa fattigdomen är det nödvändigt att höra dessa röster. Minskad fattigdom handlar inte bara om ekonomi – framför allt

handlar det om att ge människor möjlighet att påverka sina villkor i arbetsliv och samhälle. Om bägge parterna på arbetsmarknaden erkänns – både arbetsgivare och fackliga representanter – så kan kollektivavtal upprättas som bidrar till stabilitet och långsiktighet i ekonomin samt förändrade maktstrukturer.

»För miljontals människor i fattiga länder är facklig verksamhet enda vägen till inflytande över sin egen livssituation.«

Utan kontakter med ett lands fackliga organisationer är det svårt att förstå vad som sker i arbetslivet. Fackliga företrädare ger ett annat perspektiv än företag och myndigheter.

I studien *Unions and Collective Bargaining, Economic Effects in a Global Environment* (2003) utgiven av Världsbanken dras slutsatsen att fungerande fackliga organisationer skapar ökad effektivitet i ett lands ekonomi och en mer rättvis fördelning. Det finns alltså ett direkt samband mellan facklig organisering och fattigdomsbekämpning.

En central fråga för den globala fackföreningsrörelsen handlar om kravet på anständiga arbetsvillkor – vanligen kallat *Decent Work*. I begreppet ingår flera saker: fackliga rättigheter, trygga anställningar, löner som det går att leva på, rimliga arbetstider, arbetarskydd och en säker arbetsmiljö. Vissa grupper på den globala arbetsmarknaden har sämre arbetsvillkor än andra. Hit

hör migrantarbetare, kvinnor och personer långt ut i produktionskedjorna, det vill säga de som arbetar för underleverantörer eller i bemanningsföretag.

Den globala finanskrisen, som startade som en kris hos amerikanska bolåneinstitut under 2007, har drabbat människor på arbetsmarknaden världen över. FN-organet ILO redovisar den högsta globala arbetslösheten någonsin, samtidigt har allt fler människor fått otrygga arbeten i form av tillfälliga kontraktsanställningar, säsongjobb eller arbeten på bemanningsfirmor. De har inte bara sämre arbetsvillkor, utan förlorar också arbetet först om krisen ytterligare förvärras.

LO och TCO bedriver fackliga biståndsprojekt genom LO-TCO Biståndsämnd. Projekten finansieras i huvudsak av Sida. Ett huvudsyfte med projekten är att stärka uppbyggnaden av demokratiska fackliga organisationer i omvärlden som ett led i att bekämpa fattigdomen. De fackliga organisationerna är unika eftersom de är den part på arbetsmarknaden som kan teckna kollektivavtal och förhandla med arbetsgivarna vilket i förlängningen skapar förutsättning för ekonomisk tillväxt och långsiktig utveckling.

LO-TCO Biståndsämnd har inga

kontor i de länder där projekten bedrivs. Projekten drivs endast genom existerande fackliga organisationer; nationella, regionala eller globala.

Alla organisationer som kallar sig fackliga är dock inte medlemsstyrda. I flera länder finns fackföreningar som styrs av staten, så kallade gula fackföreningar. I ett land som Kina tilläts enbart den statligt kontrollerade fackföreningsrörelsen. I Zimbabwe har staten bildat en konkurrerande facklig organisation. I andra fall har arbetsgivare initierat facklig verksamhet, som Solidaristarörelsen i Centralamerika eller Inhouse Unions i Pakistan.

LO och TCO samarbetar endast med självständiga och demokratiska fackliga organisationer. Samarbetet bedrivs genom Internationella fackliga samorganisationen (IFS), en global sammanslutning av centralorganisationer. Ofta används också den engelska beteckningen för organisationen, International Trade Union Confederation (ITUC). IFS har för närvarande 311 medlemsorganisationer i 155 länder med sammanlagt 175 miljoner medlemmar. En aktuell lista på IFS medlemsorganisationer finns på: www.ituc-csi.org.

LÄNKAR:

LO-TCO Biståndsämnd:

www.lotcobistand.org

LO: www.lo.se

TCO: www.tco.se

IFS/ITUC: www.ituc-csi.org

ITUC-Africa: www.icftuafro.org

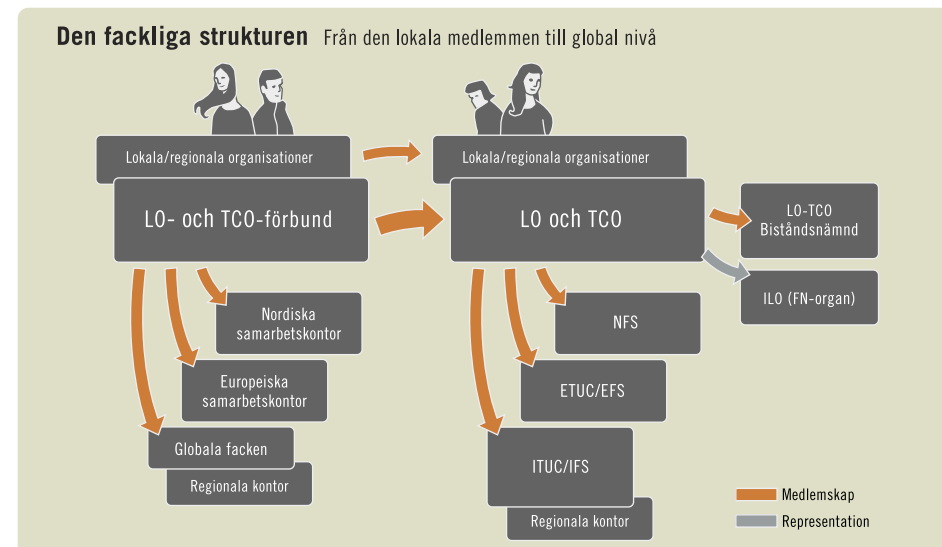
TUCA: www.csa-csi.org

ITUC-AP: www.ituc-ap.org

PERC: <http://perc.ituc-csi.org>

ILO : www.ilo.org

Globala fack: www.global-unions.org

IFS/ITUC består i sin tur av fyra regionala strukturer. ITUC-Africa för organisationer på den afrikanska kontinenten, TUCA för organisationer på den amerikanska kontinenten, ITUC-AP för organisationer i Asien och PERC för europeiska fackföreningar. En separate organisation är Europafacket, vanligen kallad Europeiska fackliga samorganisationen (EFS) för fackliga centralorganisationer inom EU. EFS engelska beteckning är European Trade Union Confederation (ETUC).

LO:s och TCO:s medlemsförbund tillhör globala sammanslutningar för förbund inom samma bransch (Global Union Federation). Tillsammans med dem driver förbunden utvecklingsprojekt. De globala facken arbetar också med gemensamma frågor för sina medlemmar och genomför fackliga solidaritetsaktioner. De bevakar kränkningar av fackliga rättigheter och sluter globala ramavtal med multinatio-

nella företag. Avtalen fungerar som ett kollektivavtal på global nivå och omfattar frågor som till exempel fackliga rättigheter, hälsa, säkerhet och miljö samt jämställdhet på arbetsplatserna. I dag finns ett 70-tal globala ramavtal, men antalet ökar för varje år. Till skillnad från uppförandekoder, som ensidigt antas av företagen, har de godkänts av både arbetstagar och arbetsgivare och är därmed juridiskt bindande. Flera företag med huvudkontor i Sverige har slutit internationella ramavtal, däribland SKF, Skanska, H&M, SCA, IKEA, Securitas och Erlanders. Inom stora multinationella koncerner finns koncernfackliga sammanslutningar. I dessa träffas företrädare för fackklubbar inom koncernen från de regioner i världen där företaget är verksamt. För företag med global räckvidd blir också koncernfacken globala, som exempelvis koncernfacket inom Atlas Copco eller SKF. ■

En avgörande fråga för de fackliga organisationerna är att återvinna förtroendet hos arbetstagarna. Ordet fackförening förknippas ofta med de gamla kommunistiska regimerna.

Fackföreningsrörelsen i Central- och Östeuropa samt Centralasien

■ Den fackliga strukturen i Central- och Östeuropa har i grunden stöpts om sedan Berlinmurens revs i november 1989. I retoriken försvarade de kommunistiska regimerna arbetarnas intressen, men de fack-

liga organisationernas rättigheter var kraftigt inskränkta, det fanns varken strejkrätt eller förhandlingsrätt. Fackföreningarnas uppgift var inte att företräda de anställda gentemot arbetsgivare. Det fackliga arbetet

handlade i stället om att understödja den kommunistiska ideologin samt att ansvara för fritidsaktiviteter vid sidan av arbetet.

Efter sovjetsystemets sammanbrott var de fackliga organisationernas legitimitet totalt urholkad. I stor hast inleddes en inre reformering av de fackliga organisationerna. I bland var reformeringen pliktskyldig, i bland grundlig. Men i takt med den politiska demokratiseringen, privatiseringen av många statliga företag och införandet av marknadsekonomi tvingades även de mer motstridiga fackliga ledarna att så småningom böja sig för det yttre trycket och inleda ett förändringsarbete. Samtidigt började en rad helt nya fackliga organisationer att växa fram, ofta med nära band till nybildade politiska partier som förordade parlamentarism och marknadsekonomi. Internationellt sett fick de nybildade organisationerna ett omfattande ekonomiskt understöd, inte minst från USA.

I Polen var situationen något annorlunda, där bildades inte den nya fackföreningsrörelsen som ett resultat av förändringar i samhället. Tvärtom hade fackföreningsrörelsen Solidaritet (Solidarnosc) bildats innan omvandlingen och var den pådri-

vande kraften i omstöpningsen av samhället. Solidaritets ledare Lech Walesa blev senare landets nye president.

Fackföreningsrörelsen i dag

I dag har en ny facklig struktur etablerats i Östeuropa. Räknaat i antalet medlemmar har fackföreningsrörelsen mer än halverats. Men tidigare var det obligatoriskt att vara medlem i facket och nu är det frivilligt. Oroande är att den fackliga anslutningsgraden fortsatt sjunka i flera länder, trots att en ny rörelse börjat växa fram. En helt avgörande fråga för de fackliga organisationerna är att återvinna förtroendet hos den arbetande befolkningen. Ordet fackförening förknippas ofta med de gamla kommunistiska regimerna. I några länder är situationen mer positiv där de fackliga organisationerna har etablerat sig som part på arbetsmarknaden och spelar en viktig roll vid utformandet av nya arbetsmarknadslagar.

Trots de svåra omställningarna utgör de fackliga rörelserna fortfarande Östeuropas i särklass största folkrörelser. De spelar därför inte bara en viktig roll på arbetsmarknaden, utan också för hela det civila samhället. En insikt i att fackliga organi-

EUROPEISKA FACKLIGA KONTINENTORGANISATIONER:

■ Internationella fackliga samorganisationen (IFS/ITUC) har en regional organisation för samtliga europeiska medlemmar, PERC. Vidare har IFS/ITUC en särskild samordning för fackliga organisationer i Syd- och Östeuropa med kontor i Sarajevo i

Bosnien Hercegovina. I Europa finns vidare det självständiga Europafacket (EFS/ETUC) för fackliga organisationer inom EU. Därtill har de fackliga organisationerna i forna Sovjetunionen samordningsorganisationen VKP.

I takt med den politiska demokratiseringen, privatiseringen av många statliga företag och införandet av marknadsekonomi tvingades även de mer motstridiga fackliga ledarna att så småningom böja sig för det yttre trycket och inleda ett förändringsarbete.

sationer är en nödvändig ingrediens i en fungerande marknadsekonomi håller på att växa fram. Kollektivavtal slutna mellan parterna garanterar inte bara en viss standard, de skapar också en långsiktighet för företag och investerare. Den övergripande bilden, med några undantag, är att de reformerade organisationerna i dag dominerar den fackliga scenen.

I Ryssland dominerar FNPR, det vill säga en reformerad fortsättning på den gamla fackliga strukturen. Omkring 90 procent av den organiserade arbetskraften i landet tillhör FNPR. Det finns ytterligare två ryska fackliga centralorganisationer, VKT och KTR. Ett fackförbund med stor betydelse är Zasita, det självständiga fackförbundet för gruvarbetare. 2001 bil-

dades APATIT, en organisation som har arbetsgivarrepresentanter på flera ledande poster och som anklagas av övriga fackliga rörelser för att vara en »gul« – det vill säga arbetsgivarstyrd – fackförening. I Ukraina finns två centralorganisationer, FPU, som uppstått ur spillrorna av den tidigare statskontrollerade fackföreningsrörelsen och den nybildade KVPU som tillhör ITUC. Vitryssland utmärker sig av att regimen, ledd av den auktoritära presidenten Lukasjenko, tagit kontroll över den stora fackliga organisationen FTUB och avbrutit strävandena till en fortsatt reformering. I stället har FTUB blivit Lukasjenkos förlängda arm, även om något enstaka förbund bjuder motstånd. Den armeniska fackföreningsrörelsen ACTU är en reformerad fortsättning av den fackliga strukturen som existerade under Sovjettiden. Fortfarande dominerar dock det gamla ledarskapet. Inte heller i Azerbajdzjan har den inre reformeringen av den fackliga rörelsen varit djuplodande. Den snabbast växande fackliga rörelsen i regionen finns i

Georgien, där GTUC organiserar knappt hälften av de anställda i landet.

Fackföreningsrörelsen i Centralasien, det vill säga i Kazakstan, Uzbekistan, Tadzjikistan, Turkmenistan och Kirgizistan, består i huvudsak av reformerade varianter av de tidigare kommunistiska fackföreningarna. I flera av länderna är dock repressionen mot det fackliga arbetet hård. I Turkmenistan existerar överhuvudtaget inte någon facklig frihet. Större fackliga friheter finns i Kirgizistan, där den fackliga rörelsen KNFC är en självständig kraft, och i Kazakstan där det utöver den reformerade fackliga rörelsen finns en nybildad facklig centralorganisation, ITUCK. I Kazakstan finns också ett starkt gruvarbetareförbund som har en oberoende status.

Kränkningar av fackliga rättigheter

Att de gamla kommunistiska regimerna föll har dessvärre inte inneburit att kränkningarna av fackliga rättigheter har upphört. Värst är repressionen mot fackligt arbete i Vitryssland. Den vitryska regimen accep-

BETYDELSEFULLA FACKLIGA ORGANISATIONER I ÖSTEUROPA SOM TILLHÖR IFS/ITUC:ITUC:

Land	Organisation	Antal medlemmar
Polen	NSZZ (Solidarnosc)	722 000
Ryssland	FNPR	27,8 miljoner
Ryssland	VKT	1,3 miljoner
Ryssland	KTR	1,2 miljoner
Ukraina	FPU	9,7 miljoner
Ungern	MSZOSZ	400 000

terar överhuvudtaget inga fackföreningar som den inte kan kontrollera. Under 2008 greps 32 unga medlemmar på den oberoende fackliga organisationen CDTU:s huvudkontor. Den vitryska staten ingriper systematiskt i det fackliga arbetet för att tysta alla röster som är kritiska mot regimen. Fackliga företrädare fångas, avskedas eller hotas.

Kränkningar av fackliga rättigheter förekommer också i fler länder i Öst- och Centraleuropa. I Ryssland angreps lokala fackliga företrädare vid bland annat Ford Motors fabrik under 2008. I Litauen har arbetsgivare krävt att de anställda ska underteckna avtal om att inte arbeta fackligt. I Bosnien-Hercegovina har gangstergång hotat och attackerat fackligt aktiva. I Rumänien har flera arbetsgivare organiserat »gula fackföreningar«. I Serbien har arbetare som protesterat mot privatiseringar blivit hotade och beskjutna. Internationella fackliga strukturer De fackliga organisationerna i Central- och Östeuropa tillhör flera fackliga internationaler. Vik-

tigast är Internationella Fackliga Samorganisationen (IFS/ITUC) och Europafacket (ETUC). I Europafacket ingår dock enbart fackliga organisationer med hemvist i något av EU:s medlemsländer. År 2007 bildade därför IFS/ITUC den europeiska regionorganisationen The Pan-European Council (PERC). I PERC ingår samtliga europeiska medlemmar inom IFS/ITUC, det vill säga fackliga organisationer både innanför och utanför EU-området. De största fackliga organisationer i forna Sovjetunionen tillhör även den regionala fackliga strukturen VKP. Däremot har den tidigare kommunistiska internationalen WFTU i stort sett tappat alla sina tidigare medlemsorganisationer i regionen, men internationalen har fortfarande kvar sitt huvudkontor i Prag.

I vissa länder har ITUC låtit reformerade fackföreningar få medlemskap, som i Estland eller Slovakien, i andra länder har enbart nybildade organisationer fått bli medlemmar, som i Vitryssland. Ibland både och, som i Ungern eller Bulgarien. ■

GLOBAL UNION FEDERATIONS KONTOR I ÖSTEUROPA:

■ BWI – www.bwint.org
Byggnads- trä- och skogsarbetarfack,
kontor i Moskva, Ryssland.	■ IUF www.iuf.org
Livsmedels- och hotellarbetarfack,
kontor i Moskva, Ryssland.
■ IMF – www.imfmetal.org
Metallfack, kontor i Moskva, Ryssland.	■ UNI – www.union-network.org
Handelsförbund, kontor i Moskva,
Ryssland.
■ ITF – www.itfglobal.org
Transportarbetarfack, kontor i
Moskva, Ryssland.	

LO-TCO Biståndsnämnd 2009

Text: Mats Wingborg Form: Ulrika Forsberg/Press Art

Skriften är framtagen med stöd av Sida. Sida ansvarar ej för innehållet.